

INNOVATSIOONIKLASTRI TOETUSE INNOVATIONNITEGEVUSE LÕPPARUANNE

1. Elluviidud tegevuste kirjeldus¹

Innovatsioonitegevus „Taimsete valkude ekstrudeerimistehnoloogia arendus“

Antud tegevuse eesmärgiks oli töötada välja tehnoloogiad kodumaiste kaun- ja teraviljade, peamiselt kaera, põldherne ja põldoa väärindamiseks ekstrudeerimise abil. Katsed viidi läbi nii üksikute valkude kui ka nende kombinatsioonidega. Lisaks töötati välja uued ning innovatiivsed mudeltooted lähtuvalt tarbija eelistustest.

Klastri tegevus oli suunatud Eestis kasvatatavate kultuuride kasutusvõimaluste uurimisele eesmärgiga arendada välja uued tehnoloogiad kõrgema lisandväärtusega toodete tootmiseks. Klasteris kasutati kommertsiaalselt saadavaid välismaiseid valke pelgalt sellepärast, et kodumaiseid ei ole veel saada. Klasteri üheks eesmärgiks oligi pakkuda sisendit, millised tehnoloogiad on sobilikud kaun- ja teraviljadest valgupulbritest tootmiseks ning seeläbi luua teaduslikud alused Eestisse tööstuse rajamiseks. Kõik kodumaised saadavaid valgupreparaadid said projekti raames testitud.

Kirjanduse ülevaade ekstrudeerimise tehnoloogiast

Tegevuse jooksul on antud ülevaade madala ja kõrge niiskussisaldusega ekstrudeerimise tehnoloogiast ja potentsiaalsest tehnoloogiast Eestis toormele. Läbi on töötatud vastavasisuline teaduskirjandus ning lisaks koostatud lõpptoodete turuülevaade Rootsi, Soome ja Eesti lihaalternatiivide kohta. Ülevaated on jagatud klasteri liikmetega (Lisa 1) ning on koostatud brošüür (Lisa 2).

Teaduskirjanduses on välja toodud peamised tehnoloogiad tekstuuri tekitamiseks: madala ja kõrge niiskussisaldusega ekstrudeerimine, elektroketrus ja hõrdekambri kasutamine. Valisime antud projekti raames ekstrudeerimise, sest see on kõige kättesaadavam ning skaleeritavam tehnoloogia. Lisaks on võimalik ühe seadmega toota väga erinevaid tekstuure taimsetest valkudest. Kirjanduses oli peamiselt analüüsitud ekstrudeerimist soja ja hernevalguga, kuid puudus info näiteks põldoa ja kaera kasutamisest. Kirjanduse läbitöötamisel saime sisendit võimalikest parameetritest - kruvide konfiguratsioon ja pöörlemise kiirus, niiskussisaldus ja ekstrudeerimiskambri temperatuuriprofiil. Kirjanduses toodi ka välja, et on oluline jälgida spetsiifilist mehaanilist energiat (SME), ekstrudeeritava massi temperatuuri profiili ja viibimise aega kambri, düüsi avaldatavat rõhku ja voolukiirust. Samas on taimsete valkude funktsionaalsed omadused väga erinevad, eriti mõjutab seda valkude ekstraktsioonimeetodid. Seega oli vajalik igale toorainele välja töötada spetsiifiline ekstrudeerimisparameetrite profiil, et sobiv struktuur tekiks.

Turuülevaade viidi läbi 2019.aastal, mille käigus külastati Tallinna, Helsingi ning Stockholmi suuremaid supermarketid ning koguti kokku 72 erinevat lõpptoodet. Näidiste valikul lähtuti sellest, et need sisaldaksid peamise komponendina ekstrudeeritud taimseid valke, et tekiks arusaam innovaatiliste töötlemistehnoloogiate, peamiselt ekstrudeerimistehnoloogia mõju toodete sensorsetele omadustele. Kõige suuremad tootekategooriad moodustasid taimsed burgerid (28), „lihapallid“ (24) ning „hakkliha“ tooted (20), millest 61% olid jahutatud ning 39% sügavkülmutatud tooted. Peamised valgullikad olid soja ja nisugluteen, kuid jõudsalt on kasvamas herne- ja põldoaalgu kasutamine. Põhjus, miks soja ning nisugluteeni kasutamine on väga populaarne, tuleneb nende valkude funktsionaalsetest omadustest – hea veesidumise- ja geelistumisvõime ning kiulise struktuuri moodustamine ekstrudeerimisel. Lisaks on nimetatud valkude hinnad madalamad kui teistel kaun- ja teraviljavalkudel. Samas otsitakse pidevalt alternatiive, sest tootjatel ja tarbijatel on üha suuremad ootused kohalikule toorainetele. Taimsed tooted paiknesid supermarketites erinevalt. Paljud jaeketid on eraldanud need spetsiaalselt vegan seksiooni kuid oli märgata toodete paigutamist traditsionaalsete lihatoodete kõrvale, et ka omnivoorid leiaksid uusi ning innovaatilisi tooteid.

Ekstrudeerimiskatsed üksikute valkudega

Ekstrudeerimiskatsed viidi läbi kommertsiaalsetest valgupulbritest, sest ekstrudeerimisel vajalik toormaterjali kogus projekti jooksul oli kordades suurem kui Polli valkude eraldamise tööpaketi saagis. Ühe ekstrudeerimise

katsepäeva kogus on miinimum 5kg valgupulbrit, samas toodeti Eestis kasvatatud toorainetest kokku mõned kg materjali. Et arendada klastri liikmetele välja ekstrudeerimistehnoloogiad taimsetest valkudest ning neid kasutada mudeltoodetes pidime töötama kättesaadavate toormaterjalidega. Eesti toorainest leidsime kanepivalgu ja linavalgu, mida toodab ettevõtte Vegetein. Kuigi projektis kasutatud põhilised toorained kaeravalk oli toodetud Rootsis, hernevalk Itaalias ning põldoavalk Lätis, siis suure tõenäosusega sobivad ka Eestis kasvatatud samad põllukultuurid valgupulbrite tootmiseks ning järeltöötamiseks. Samas on oluline paika panna täpsed ekstrudeerimisparameetrid igale toorainele.

Lihaanalogoide ekstrudeerimisel on valgud peamised molekulid, mis moodustavad ristsidemed ja tekitavad tugevaid struktuure. Aga liha-laadne kiuline tekstuur tekib just siis kui segu koosneb kahest faasist – pidevast faasist ja disperseeritud faasist – teiste sõnadega, lisaks valkudele on vaja ka muid komponente. Optimaalne valgu kontsentratsiooni vahemik on umbes 55-75%, mille juures on struktuuri tugevus ja ka kiulisus optimaalsed. Struktuuri formeerumine sõltub ka muudest faktoritest peale valgu kontsentratsiooni nagu valgu denaturatsiooni astmest, aminohappelisest koostisest ning rasva ja kiudainete kogusest. Kõikidel pulbritel on erinevad valgu-, rasva- ja süsivesikute sisaldused, funktsionaalsed ja sensoorsed omadused.

Seega alustati ekstrudeerimistehnoloogia arendust üksikute valkudega, et kaardistada nende struktureerimise võime ja maitseomadused. Kiulise struktuuri moodustamiseks oli vaja leida sobiv ekstrudeeri režiim. Katsete käigus muudeti kruvi kiirust, taigna niiskussisaldust, kambri temperatuuriprofiili, materjali toitekiirust, jahutustunneli temperatuuri. Kõrgemad kruvikiirused suurendavad töötuse intensiivsust ja rõhku, veesisaldus reguleerib massi viskoossust ja ka töötuse intensiivsust ning veesisaldusest sõltub ekstrudaadi pehmus ja kiulisus. Madalamal niiskusesisaldusel moodustab ekstrudaat kiudusid, kõrgematel oli see aga kummine või geeljas mass. Temperatuur peab ületama valkude sulamistemperatuuri ja kõrgemal temperatuuril moodustavad valgud tugevama struktuuri. Jahutustunneli temperatuur on oluline parameeter, sest ekstrudeeri kambri toimub massi suunatud liikumine erineva kiirusega ning samaaegne jahutamine on see, mis tekitab kiulisuse. Selleks leiti sobiv jahutustunneli temperatuuri gradiendi parameetrid.

Madala niiskusesisaldusega ekstrudeerimine ehk kuivekstrudeerimine viidi katsed läbi herne, soja, põldoa, kaera, kartuli, riisi, kanepi ja linavalkudega. Kõrge niiskusesisaldusega ekstrudeerimine ehk märgextrudeerimine viidi katsed läbi herne, soja, põldoa, kaera, nisugluteeni, kanepi ja linavalkudega. Kuivekstrudeerimise tulemustest selgus, et riisivalg ja kartulivalg ei sobi ekstrudeerimiseks, seega ei katsetatud neid märgextrudeerimisel. Lisaks on need ka kallid toorained, mistõttu ei oleks nende kasutamine lõpptoodetes majanduslikult mõistlik. Sobivate toorainete leidmise korral uuriti kuidas erinevate ekstrudeerimise parameetrite muutus mõjub lõpptootele. Katsetati niiskussisaldusi 24-35%, temperatuur 125-160 °C ning kruvikiirus 200-1200 rpm. Selgitati välja, et katsetuste tulemusi on hiljem võimalik üle viia tööstuskaalale.

Kokkuvõtte üksikute valkudega:

- 1. Sojavalgu** isolaat (90% valku) - Pulbril on kõige paremad funktsionaalsed omadused, väga lihtne struktureerida. Tekib väga tugev struktuur juba madalal kruvikiirusel ja temperatuuril. Pulbril on eriti kõrge veesidumisvõime ja optimaalne taigna veesisaldus võrreldes teiste valkudega. Ekstrudaadil on hele-kollakas värv ja üldiselt neutraalne maitse, kuigi esineb iseloomulik soja maitse. **Antud projektis kasutati Shangdong Yuxin Bio Tech (Hiina) sojavalgu isolaati katsete referentsiks.**
- 2. Nisuvalgul** (82% valku) on head funktsionaalsed omadused, moodustades pehme kuid teravilja maitselise ekstrudaadi. Materjalil on hea veesiduvusvõime kuid nõuab suuremaid kruvikiiruseid, et ekstrudeeruda. Värvuselt on ekstrudaat beež. **Antud projektis kasutati Drei Hasen Vital Wheat Gluten, Loryma (Saksamaa).**
- 3. Hernevalgu** isolaat (80% valku) - Pulbril on head funktsionaalsed omadused, kuigi võrreldes sojavalguga on need kehvemad. Esineb tugev herne maitse ja aroom. Hästi struktureeruv ja moodustab tugeva ja kummise tekstuuri. Sõltuvalt taigna veesisaldusest on võimalik toota nii linnuliha kui ka kalalaadseid struktuure. **Antud projektis katsetati erinevaid hernevalke, kuid parimad tulemused saavutati Careflour Pea Protein 80, Caremoli (Itaalia).**
- 4. Kaeravalgu** kontsentraat (53% valku) - Pulbril on madalad funktsionaalsed omadused, sest valgud on denatureerinud. Ühtlasi on sellel valgupulbril kõrge rasvasisaldus (17%), mille tõttu on seda keeruline struktureerida. Rasv määrab kruvi ja kambri, mis vähendab kruvitöötuse intensiivsust. Lisaks sellele takistab rasv uute ristsidemete formeerumist valkude vahel kas füüsiliselt või reageerides ise valkudega. Seega oli vaja oluliselt tõsta temperatuuri ja kruvikiirust, et suurendada töötuse intensiivsust. Valgu kogus on suhteliselt madal ja tekkiv struktuur on nõrk, rabe ning pole kiuline. **Antud projektis kasutati PrOatein oat protein, Lantmännen (Rootsi).**

5. **Põldoavalgu** kontsentraat (60% valku) - Pulbril on madalad funktsionaalsed omadused ning üksikult ekstrudeerida keeruline. Paremaid tulemusi andis kombineerimine hernevalguga. **Antud projektis kasutati 60.0FB Organic Fava Bean Protein, Aloja – Starkelsen Ltd (Läti, kasutavad sh Eesti tooraine).**
6. **Kanepivalk** (70% valku) - Moodustab tugeva struktuuri, mis on samaväärne sojavalguga, aga nõuab tugevamat töötlust. Ebameeldiv ning tugev lõhn kala nootidega, kuid oli võimalik saada ekstrudaate, mille suutunnetus meenutab kana või surimi toodet. **Antud projektis kasutati Vegetein kanepivalku (Eesti).**
7. **Linavalk** (50% valku) ekstrudeerub kõrgematel kruvipööretel ning sobib tõenäoliselt segude koostisosana mitte puhtal kujul ekstrudeerides. Spetsiifiline ebameeldiv maitse. **Antud projektis kasutati Vegetein linavalku (Eesti).**

Projekti raames ekstrudeeriti mitmeid kommertsiaalseid valke, mis olid toodetud erinevatest kultuuridest ning erinevate ettevõtete poolt. Seetõttu oli vaja tihti otsida uusi parameetreid, mis oleks sobilikud konkreetsele valgupulbrile. Lisaks, märkimisväärseid erinevusi võis esineda ka sama ettevõtte valgu partiide lõikes. Kuigi peamine parameeter, milleks on valgu kontsentratsioon, oli võrdlemisi stabiilne siis spetsifikatsioonis deklareeritud valgu pH võis kõikuda palju, olles ühe valgu puhul vahemikus 6-8. pH muutus aga 0,1 võrra võib aga oluliselt mõjutada kuidas toormaterjal ekstrudeeris reageerib. Katsetes kasutati tihti sidrunhappe või kaaliumhüdrosiidi lahuseid, et kompenseerida pH erinevusi. Lisaks peab ekstrudeerimisel arvestama asjaoludega: niiskussisaldus on tähtis füüsikalise-keemiliste protsessides; tärklis paisutab ja moodustab õhulise struktuuri (eriti madalal niiskussisaldusel); suurem õlisisaldus valgupulbris katab pulbri osakesi ja takistab hõõrdumise puudusel ekstrudeerimist; mittelahustuvad kiudained pigem takistavad ekstrudeerimist. Taimsete valkude ekstrudeerimisel lähtuti eelkõige sellest, et valgu kontsentratsioon oleks vähemalt 60% ning taimsest valgust või nende segudest on võimalik saada lihale sarnase struktuuriga teksturaate, mis oleks sobilikud taimsete lihaanalogue arendamiseks. Kokku tehti projekti jooksul 29 kuivekstrudeerimise ja 16 märgextrudeerimise katsepäeva, katsetati 20 erinevat valgupulbrit (erinevad partiid) seitsmest erinevast toorainest.

Ekstrudeerimise katsed valkude kombinatsioonidega.

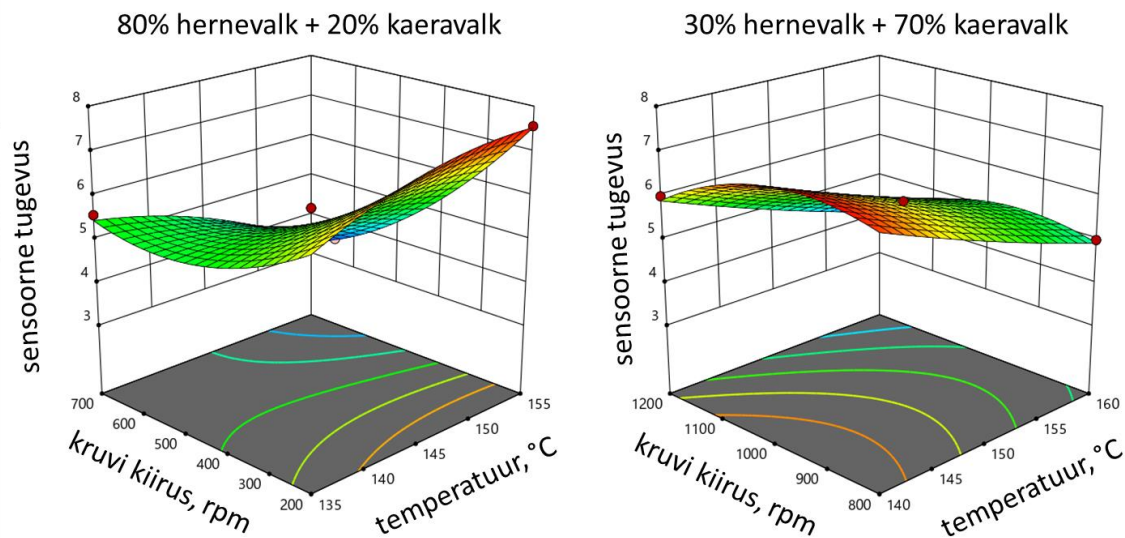
Üksikute valkude tööpaketi tulemused olid sisendiks käesolevale tegevusele. Töötati välja nii madala kui ka kõrge niiskussisaldusega ekstrudeerimise tehnoloogiad valkude segudele ning määrati ekstrudeerimise optimaalsed parameetrid kaun- ja teraviljadest valmistatud toorainesegude ekstrudeerimiseks. Olenevalt lõpptoodetest on välja valitud kombinatsioonid herne- ja kaeravalkudega: 70/30 hernes/kaer; 50/50 hernes/kaer või 30/70 hernes/kaer, mis hinnati kõrgeks sensoorselt (maitse, lõhn ja tekstuur). Selgitati välja, et katsetuste tulemusi on hiljem võimalik üle viia tööstusskaalale. Üldiselt on märgextrudeeritud pulbritel tugevam algmaterjali maitse võrreldes kuivekstrudeeritud materjaliga, sest märgextrudeerimisel on madalamad temperatuurid ja ekstrudeerimisel väljumisel vesi ei aurustu, seega jäävad lenduvad aroomimolekulid maatriksisse. Lisaks on oluline märgextrudeerimisel jahutustunneli pikkus, mis jahutaks voolava massi ühtlaselt ning stabiilselt. Pikem tunnel tekitab kõrgemat vasturõhku ning võrreldes kuivekstrudeerimisega moodustavad valgud märgextrudeerimisel märkimisväärselt viskoosema massi. Seega on oluline valida voolutakistavad kruvielemendid nii, et vähendada kambrissemist rõhku.

Valkude kombinatsiooni katsed viidi läbi peamiselt mitmete hernevalgupulbrite ja nende segudega. Valkude valiku kriteeriumiks oli projekti eesmärk – vääridada põllukultuure, mida oleks võimalik Eestis kasvatada. Turul leiduvad taimed lihaanalogueid on valmistatud peamiselt soja- ja nisugluteeni segust, võtsime eesmärgiks saavutada sarnaseid tekstuure herne ja kaeravalkudega. Katsed üksikute valkudega näitasid, et kaeravalku on üksi keeruline ekstrudeerida, seepärast võeti eesmärgiks vääridada koos nii hernel kui kaera. Samas katsed näitasid igal pulbril olid erinevad funktsionaalsed, füüsikalise-keemilised ja sensoorsed omadused. Üleüldiselt oli võimalik toota herne ja kaeravalkude lihaanalogue nii kuiv- kui ka märgextrudeerimisega aga töötluste intensiivsus ning temperatuur olid kõrgemad võrreldes soja või nisugluteeniga. Ekstrudaatide tugevus oli reeglina nõrgem kui sojal ja veesidumine oli tavaliselt madalam. Maitseprofiil oli selgelt hernel/kaerane ja täheldati ka kibedust, kootavust, metallilisust. Seega hernevalkude ja kaeravalkude kasutamine lihaanalogueides võib olla keeruline ja on vaja rakendada maskeerijaid toormaterjali maitse peitmiseks.

Katsetatud põldoa valgukontsentraat moodustas kuivekstrudeerimisel pehme tekstuuriga, märgextrudeerimine aga ebaõnnestus. Saime järeleda, et kuigi pulbri valgusisaldus oli 60%, mis on lähedane optimaalsele valgusisaldusele, siis see valk moodustab agregeerudes siiski nõrgemaid struktuure. Ning võrreldes teiste valkudega vajas see ka kõige kõrgemat temperatuuri. Seega kasutati seda valku peamiselt segudes, mitte puhtal

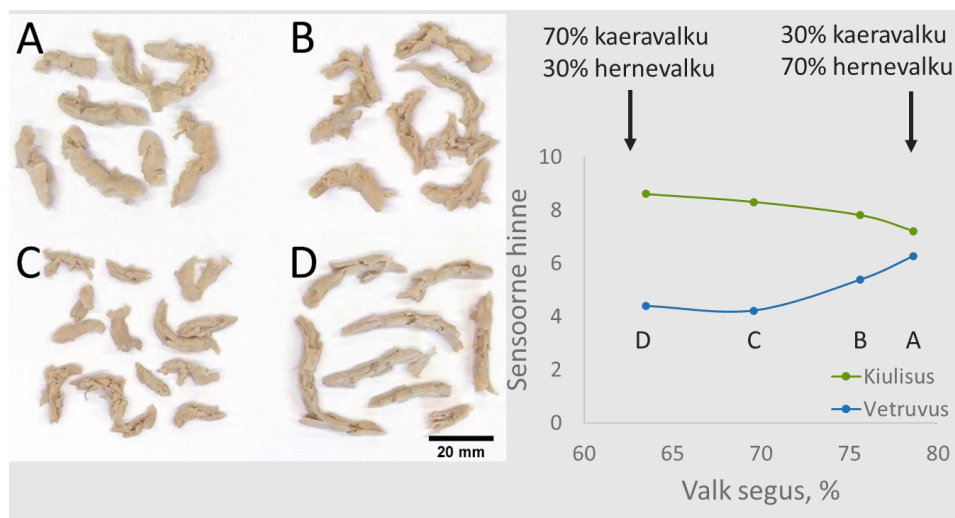
kujul. Selle valgu kõige suuremaks puuduseks on aga äärmiselt tugev kibedus ja kootavus ning oane maitse, mistõttu ei valitud seda toorainet mudeltoodete arendamiseks.

Herne- ja kaeravalgusegude kuivekstrudeerimine oli väga edukas tekstuuri loomisel (Joonis 10) ning saadi eriti kiulisi ja rebitud liha meenutavaid tükke, ning mida kasutati lihalaadsete mudeltoodete arenduses. Nende katsete üldine järeldus on see, et lihaanaloojide omadused sõltuvad oluliselt nii toorainest kui ka ekstrudeerimise parameetritest. Seega iga retsepti muutuse puhul tuleb uuesti ekstrudeerimise protsessi optimeerida. Lihaanaloojide omadused peegeldavad suuresti algsete toorainete omadusi ehk siis teiste sõnadega, ekstrudeerimisparameetrite muutmisega saab ainult osaliselt kompenseerida kehva tooraine kvaliteeti.

Joonis 10 Kuivekstrudeeritud lihaanalooji sensoorse tugevuse sõltuvus temperatuurist, kruvi kiirusest ja retsepti koostisest.

Joonisel 11 on toodud näide, kuidas mõjutab valgusegude osakaal tekstuuri. Mida rohkem oli kaeravalgu kontsentrati, seda vähem valku segus aga rohkem süsivesikuid ning ekstrudaadid olid kiulisemad aga madalama vetruvusega. Klastriliikmete soovidest lähtuvalt keskenduti rohkem kuivekstrudeerimistehnoloogiate väljaarendamisele.

Joonis 11. Herne ja kaera TVP segud.

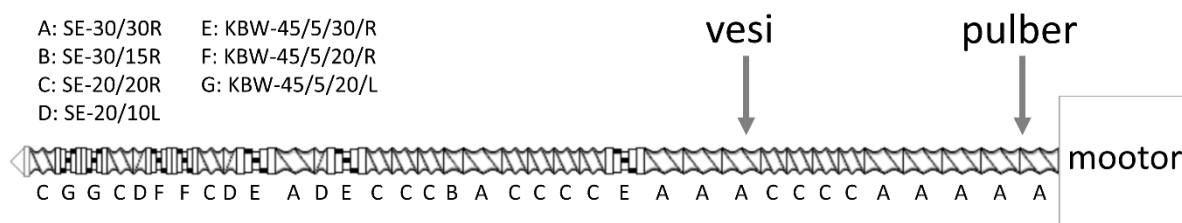
Kokkuvõte ekstrudeerimiskatsetest

Madala niiskussisaldusega ekstrudeerimine ehk kuivekstrudeerimine:

Valgupulbreid ekstrudeeriti ekstruderiga KETSE 20/40 (Brabender GmbH, Duisburg, Saksamaa), milles olevad kaks kruvi on samas suunas pöörlevad ning omavahel vastakuti kokku põimuvad. Kruvide konfiguratsioon, mis on 800 mm pikad ning diameetriga 20 mm, on toodud Joonisel 12. Valgupulbrite voolukiirus seadistati konstantseks, kalibreerides need pulbrid esmalt mahulisel toitjal, mis kasutab tigukruvi. Vett (ja leelist/hapet) lisati ekstruuderisse kalibreeritud peristaltilise pumbaga eraldi pordi kaudu. Ekstrudeeritava massi kogu niiskusehulk oli seadistatud vastavalt retseptile (Tabelid 3 ja 5) ja ta oli eelnevalt arvutatud arvestades ka pulbris endas olevat niiskust. Ekstruuderis olevad kuumutuselementid (4 põhiploki kambri sees + 2 lisaploki väljas) seadistati vastavalt toorainele. Kuivekstrudeerimisel töödeldud mass suruti kambri läbi düüsi, mille ava diameeter oli 2 mm. Tooraine tekstureeritavus hinnati nii visuaalselt kui ka maitstes ning muudeti ekstrudeerimisparameetrid nagu temperatuur, niiskusesisaldus, kruvikiirus, ja toitekiirus, et hinnata nende mõju ekstrudaadi omadustele. Erinevate segude ekstrudaadid koguti ka säilitamiseks lastes protsessil enne kogumist stabiliseeruda. Stabiliseerumist hinnati ekstruuderi sisekambrist väljuva massi temperatuuri, düüsile avalduva rõhu ning mootori pöördemomendi järgi. Need parameetrid salvestati ekstrudeerimis-programmiga terve katse jooksul üks kord sekundis. Proovid lõigati düüsi ava juures oleva lõikuriga, koguti ning kuivatati 40 minuti jooksul 80 °C ahjus, et veeaktiivsus langeks alla 0,6. Kuivatatud proovid pakiti zip-kottidesse kuni analüüside läbiviimiseni.

Kõrge niiskussisaldusega ekstrudeerimine ehk märgkekstrudeerimine:

Valgupulbreid ekstrudeeriti ekstruderiga KETSE 20/40 (Brabender GmbH, Duisburg, Saksamaa), milles olevad kaks kruvi on samas suunas pöörlevad ning omavahel vastakuti kokku põimuvad. Erinevalt kuivaekstrudeerimise meetodist, märgkekstrudeerimisel kambri lõppu oli kinnitatud 24 x 7 x 300 mm (laius x kõrgus x pikkus) jahutustunnel, milles jahunud tahkuv materjal venitas piki kiudusid hõõrdumise tõttu. Kruvide konfiguratsioon, mis on 800 mm pikad ning diameetriga 20 mm, on toodud Joonisel 12. Valgupulbrite voolukiirus seadistati konstantseks, kalibreerides need pulbrid esmalt mahulisel toitjal, mis kasutab tigukruvi. Vett (ja leelist/hapet) lisati ekstruuderisse kalibreeritud peristaltilise pumbaga eraldi pordi kaudu. Ekstrudeeritava massi kogu niiskusehulk oli seadistatud vastavalt retseptile (Tabelid 4 ja 6) ja oli eelnevalt arvutatud arvestades ka pulbris endas olevat niiskust. Jahutustunneli temperatuuriks seati 20 °C ühendades veetsirkulaatori. Ekstruuderis olevad kuumutuselementid (4 põhiploki kambri sees) seadistati vastavalt toorainele. Tooraine tekstureeritavus hinnati nii visuaalselt kui ka maitstes ning muudeti ekstrudeerimisparameetrid nagu temperatuur, niiskusesisaldus, kruvikiirus, ja toitekiirus, et hinnata nende mõju ekstrudaadi omadustele. Erinevate segude ekstrudaadid koguti ka säilitamiseks lastes protsessil enne kogumist stabiliseeruda. Stabiliseerumist hinnati ekstruuderi sisekambrist väljuva massi temperatuuri, düüsile avalduva rõhu ning mootori pöördemomendi järgi. Need parameetrid salvestati ekstrudeerimis-programmiga terve katse jooksul üks kord sekundis. Kogutud proovid jahutati toatemperatuurini, pakiti zip-kottidesse ning hoiti -20 °C kirstus kuni analüüside läbiviimiseni.

Joonis 12. Ekstruuderi kruvide konfiguratsioon kasutatud lihaanalooogide tootmiseks. Materjal voolab paremalt vasakule.

Tabel 3. Optimaalsed parameetrid üksikute valkude kuivekstrudeerimiseks.

Valk	Kommentaar tekstuuri kohta	Niiskusus, %	Toitekiirus, kg/h	Kuumutus 1, °C	Kuumutus 2, °C	Kuumutus 3, °C	Kuumutus 4, °C	Kuumutus 5, °C	Kuumutus 6, °C	Kruvikiirus, rpm	Materjali temperatuur, °C	Rõhk, bar
Caremoli hernevalk	Nätske, paisutatud, ei ole kiuline	30	7	40	70	130	150	140	140	600	149,8	18,1

Alojas hernevalk	Lihalaadne	30	7	40	70	130	143	143	143	300	144,4	4,3
Exeller hernevalk	Hea	33	7	40	70	127	132	132	132	225	134	17,6
Lantmännen kaeravalk	Vähe paisutatud	20	8	40	59	111	137	142	142	400	152	19,6
BMI kanepivalik	Väga hea, kiuline, kergelt paisutatud	31	7	40	70	110	137	137	137	200	145,9	43
BMI linavalk	Paisutatud, ei ole väga hea	30	8	40	60	115	125	130	130	400	150,9	38,2
Lorymanisuvalk	Suured kiulised tükid	38	8	40	70	120	137	137	137	700	152,9	15,8
Alojas põldoavalk	Tekstureeritud	25	7	40	80	130	160	150	150	1000	164,2	22,2
Shandong sojavalk	Lihalaadne, õhuline	38	7	40	60	90	110	130	130	400	143,7	64,9

Tabel 4. Optimaalsed parameetrid üksikute valkude märgestrudeerimiseks.

Valk	Kommentaar tekstuuri kohta	Niisk us, %	Toitekiirus, kg/h	Jahutustun neli temperatuur, °C	Kuumutus 1, °C	Kuumutus 2, °C	Kuumutus 3, °C	Kuumutus 4, °C	Kruvikiirus, rpm	Materjali temperatuur, °C	Rõhk, bar
Caremoli hernevalk	Tugevalt vetruv tuunikala-sarnane tekstuur	55	5	40	40	75	120	135	600	120	13,8
Nutralys hernevalk F85M	Vetruv, tugev	55	7	35	40	75	110	125	600	117	7,2
Lantmännen kaeravalk	Hea	42	5	10	40	75	110	140	1200	136	32,9
BMI kanepivalik	Väga tugev	50	5	35	45	90	120	140	900	133	21,5
BMI linavalk	Tugev, vetruv	46	5	46	45	90	120	140	1199	134	27,9
Lorymanisuvalk	Hea	50	5	35	45	80	110	130	998	123	9,3
Alojas põldoavalk	Väga vetruv	43	4	20	40	105	130	165	1100	138	3,6
Shandong sojavalk	Hea	62	7	40	40	75	124	139	700	124	3,2

Tabel 5. Kõikide läbiviidud kuivekstrudeerimiskatsete tulemused ja kommentaarid tekstuuri kohta.

Katse nr	Retsept	Kommentaar tekstuuri kohta	Niisk us, %	Toitekiirus, kg/h	Kuumutus 1, °C	Kuumutus 2, °C	Kuumutus 3, °C	Kuumutus 4, °C	Kuumutus 5, °C	Kuumutus 6, °C	Kruvikii rus, rpm	Materjal i temperatuur, °C	Rõhk, bar
1	Caremoli hernevalk	Väga kuiv	25	8	40	60	90	110	130	130	400	150,2	79,2
1	Shandong sojavalk	Hea	40	7	40	60	90	110	130	130	400	140,2	64,5
1	Shandong sojavalk	Lihalaadne, õhuline	38	7	40	60	90	110	130	130	400	143,7	64,9
1	Lantmännen kaeravalk	Vähe paisutatud	20	8	40	59	111	137	142	142	400	152	19,6
2	BMI kanepivalik	Paisutatud, ei ole väga hea	22	8	40	60	85	105	110	110	400	148,1	59,8

2	BMI linavalk	Paisutatud, ei ole väga hea	30	8	40	60	115	125	130	130	400	150,9	38,2
2	Shandong sojavalk	Ei ole paisutatud	50	6	40	60	90	110	110	110	150	119,9	103,9
3	70% Lantmännen kaeravalk, 30% Caremoli hernevalk	Väikesed helbed	33	8,5	40	60	105	125	115	115	800	137,2	12,9
3	70% Caremoli hernevalk, 30% Lantmännen kaeravalk	Väikesed lihatükid	30	7	40	70	130	150	140	140	600	144,1	14,3
3	70% Caremoli hernevalk, 30% BMI kanepivalik	Pehme, hea	36	8	40	60	110	130	120	120	700	139,7	19,8
3	34% BMI kanepivalik, 33% Caremoli hernevalk, 33% Lantmännen kaeravalk	Väga hea, kiuline, lihalaadne	33	8	40	65	115	135	125	125	700	134,3	16,8
4	70% Caremoli hernevalk, 30% Lantmännen kaeravalk	Hea, lihalaadne	30	7	40	70	130	145	135	135	600	132	14,1
4	70% Caremoli hernevalk, 30% Aloja põldoavalk	Paisutatud, ei ole lihalaadne	30	7	40	70	130	150	140	140	600	148,7	16,1
4	70% Caremoli hernevalk, 30% Aloja põldoavalk	Suured mullid	25	7	40	70	130	150	140	140	800	151	20,3
4	70% Caremoli hernevalk, 30% Aloja põldoavalk	Kiuline	35	7	40	70	130	150	140	140	1000	150,4	8,6
5	Caremoli hernevalk	Väikesed helbed	35	7	40	70	130	150	140	140	600	147,8	10,9
5	Caremoli hernevalk	Nätske, paisutatud, ei ole kiuline	30	7	40	70	130	150	140	140	600	149,8	18,1
6	70% Caremoli hernevalk, 30% Lantmännen kaeravalk	Väikesed tükid	25	7	40	70	130	150	140	140	400	135,9	8,8

6	70% Caremoli hernevalk, 30% Lantmännen kaeravalk	Hea, kiuline	20	8	40	70	130	150	140	140	800	148	37,1
6	70% Shandong sojavalk, 30% Lantmännen kaeravalk	Suured mullid, ei ole kiuline	20	8	40	70	125	140	135	135	800	157,1	21,7
6	70% Shandong sojavalk, 30% Lantmännen kaeravalk	Mingi kiulisus	35	8	40	70	125	135	125	125	200	150	24,2
7	70% Caremoli hernevalk, 30% Lantmännen kaeravalk	Tekstureeritud	30	7	40	70	145	150	140	140	600	139,9	16,7
7	70% Shandong sojavalk, 30% Lantmännen kaeravalk	Hea	35	7	40	70	125	135	125	125	225	147,7	15,6
8	BMI kanepivalik	Vähe paisutatud	30	6	40	80	90	110	120	120	300	121,1	50,1
8	BMI kanepivalik	Halb, vähe paisutatud	30	6	40	80	90	110	120	120	350	135	43,9
8	BMI kanepivalik	Rohkem paisutatud	30	6	40	80	90	110	130	130	250	139,5	47
8	70% BMI kanepivalik, 30% BMI linavalk	Hea	40	6	40	80	90	110	130	130	250	137,8	64,4
8	50% BMI kanepivalik, 50% BMI linavalk	Hea, paisutatud	40	6	40	80	90	110	130	130	250	140,3	70,8
8	50% BMI kanepivalik, 50% BMI linavalk	Hea, paisutatud, poorne	35	6	40	80	90	120	130	130	250	146,1	67,4
9	70% BMI linavalk, 30% BMI kanepivalik	Nõrk, ebahühtlane	30	6	40	80	90	120	130	130	250	147,1	65,2
9	70% BMI linavalk, 30% BMI kanepivalik	Hea	35	6	40	80	90	120	130	130	250	147,3	71,6
9	BMI linavalk	Vähe paisutatud	35	6	40	80	90	120	130	130	250	145,2	51,5
9	80% BMI linavalk, 20% BMI kanepivalik	Vähe paisutatud	37	6	40	80	90	120	130	130	250	145,1	71,9

10	70% Caremoli hernevalk, 30% Lantmännen kaeravalk	Hea, lihalaadne	30	6	40	70	130	150	140	140	600	136	12
11	80% Caremoli hernevalk, 20% Lantmännen kaeravalk	Hea	34	7	40	80	120	145	135	135	500	150,1	7,9
11	70% Caremoli hernevalk, 30% Lantmännen kaeravalk	Hea	33	7	40	60	130	143	143	143	700	151	8,7
11	50% Caremoli hernevalk, 50% Lantmännen kaeravalk	Suured lihalaadsed tükid, väga hea	35	7	40	80	130	155	155	155	700	151,7	10,8
12	70% Lantmännen kaeravalk, 30% Caremoli hernevalk	Lihalaadne	27	7	40	80	130	155	155	155	1100	158,4	14,6
12	70% Lantmännen kaeravalk, 30% Caremoli hernevalk	Hea, lihalaadne, kiuline	31,3	7	40	80	130	150	150	150	1200	156,2	11
12	70% Lantmännen kaeravalk, 30% Caremoli hernevalk	Väga kiuline, veniv	35	7	40	80	130	160	160	160	1200	157,3	8,5
13	70% Caremoli hernevalk, 30% Lantmännen kaeravalk	Tekstureeritud	35	5	40	70	130	150	140	140	600	141,5	10,8
14	Alojas põldoavalk	Ei ole tekstuuri	35	7	40	70	120	140	130	130	400	146,3	34,4
14	Alojas põldoavalk	Väga suured õhumullid	30	7	40	80	130	160	150	150	601	156,2	21,3
14	Alojas põldoavalk	Suured õhumullid, ei ole tekstuuri	25	7	40	80	130	160	150	150	1000	160,2	27,1
14	Alojas põldoavalk	Tekstureeritud	25	7	40	80	130	160	150	150	1000	164,2	22,2
14	Alojas põldoavalk	Põlenud	27	7	40	80	130	160	150	150	1201	166,5	18,1
15	50% Caremoli hernevalk, 50% Lantmännen	Hea	31,3	7	40	80	130	145	145	145	700	149,2	14,9

	nen kaeravalk												
15	50% Caremoli hernevalk , 50% Lantmän nen kaeravalk	Hea	33	7	40	80	130	150	150	150	600	151,9	11,5
15	50% Caremoli hernevalk , 50% Lantmän nen kaeravalk	Lihalaadne	30	7	40	80	130	150	150	150	650	151,3	10,8
16	Alojas hernevalk	Väga vetruv ja nätske	30	7	40	66	110	129	130	130	400	141,2	43,2
16	Alojas hernevalk	Suure õhumullid	36	7	40	66	110	120	120	120	750	135,6	31,4
16	Alojas hernevalk	Vähe paisutatud, nätske	35	7	40	70	125	135	125	125	225	137,1	54
16	Alojas hernevalk	Ei ole tekstuuri	40	7	40	70	125	135	140	140	200	140,6	26,8
16	55% Shandong sojavalk, 35% Alojas hernevalk , 10% kiudaines egu	Vähe paisutatud, nätske	35	7	40	70	120	120	120	120	500	143,6	44
16	55% Shandong sojavalk, 35% Alojas hernevalk , 10% kiudaines egu	Keskmiselt paisutatud	30	7	40	70	100	120	120	120	600	140,5	41,2
17	Alojas hernevalk	Ei ole tekstuuri	35	7	40	70	100	120	120	120	800	133,3	10,7
17	Alojas hernevalk	Väga pehme, väha kiuline	30	7	40	70	130	145	145	145	400	146,3	6,5
17	Alojas hernevalk	Lihalaadne	30	7	40	70	130	143	143	143	300	144,4	4,3
17	Shandong sojavalk	Põlenud, suured õhumullid	40	7	40	70	110	120	120	120	300	150,9	78,5
17	Shandong sojavalk	Paisutatud	45	7	40	70	110	120	120	120	300	149,9	43,7
17	Shandong sojavalk	Vähe paisutatud, nätske	55	4	40	70	110	120	120	120	250	145,6	36,9
18	70% Caremoli hernevalk , 30% Lantmän nen kaeravalk	Hea, kiuline, nätske	35	7	40	70	130	150	140	140	600	147,7	10,3
18	70% Caremoli hernevalk , 30% Lantmän nen kaeravalk	Hea, kiuline	38	7	40	70	130	150	140	140	450	145,2	6,7
18	70% Caremoli hernevalk	Nätske, tugev, kiuline	31	7	40	70	130	150	140	140	200	146,8	10,7

	, 30% Lantmännen kaeravalk												
18	70% Caremoli hernevalk , 30% Lantmännen kaeravalk	Väga nätske	33	7	40	70	130	150	150	150	350	152,2	9,3
19	70% Caremoli hernevalk , 30% Lantmännen kaeravalk	Pisut liiga tugev	36	7	40	70	130	150	140	140	450	144,9	11
19	70% Caremoli hernevalk , 30% Lantmännen kaeravalk	Tekstureeri tud	30	10	40	70	130	150	140	140	800	146,1	13,3
20	60% Alojas põldoavalk, 38% Alojas hernevalk , 2% sool	Ei ole tekstuuri	26	6	50	95	140	155	150	150	500	154	11,7
20	60% Alojas põldoavalk, 38% Alojas hernevalk , 2% sool	Suured õhumullid, ei ole tekstuuri	20	7	50	75	95	140	130	130	300	141,4	24
20	60% Alojas põldoavalk, 38% Alojas hernevalk , 2% sool	Paisutatud	20	7	50	75	95	140	130	130	600	143,6	34,8
21	70% Caremoli hernevalk , 30% Lantmännen kaeravalk	Hea, kiuline	33,5	7	40	60	130	139	139	139	700	143	8,2
21	50% Caremoli hernevalk , 50% Lantmännen kaeravalk	Hea, kiuline	30,9	7	40	80	130	146	146	146	700	150,9	7,7
21	70% Lantmännen kaeravalk , 30% Caremoli hernevalk	Hea, kiuline	30,7	7	40	80	130	151	151	151	800	156,5	6,3
21	80% Caremoli hernevalk , 20% Lantmännen kaeravalk	Hea, kiuline	33,2	7	40	80	130	150	150	150	296	151,9	7,3
22	Lorymanisuvalk	Kiuline	35	7	40	70	125	140	140	140	550	151	19,9

22	Loryma nisuvalk	Suured kiulised tükid	38	8	40	70	120	137	137	137	700	152,9	15,8
22	BMI linavalk	Ei ole tekstuuri	36	7	40	70	120	137	137	137	300	150,6	40,6
22	BMI linavalk	Ei ole tekstuuri	31	7	40	70	120	137	137	137	300	148,3	56,1
22	BMI kanepivalik	Ei ole tekstuuri	35	7	40	70	120	137	137	137	250	144,9	33,2
22	BMI kanepivalik	Hea, kiuline, paisutatud	33	7	40	70	110	137	137	137	250	147,4	33,7
22	BMI kanepivalik	Väga hea, kiuline, kergelt paisutatud	31	7	40	70	110	137	137	137	200	145,9	43
23	60% Shandong sojavalk, 40% BMI kanepivalik	Kergelt paisutatud, väga nätske	33	7	40	70	110	137	137	137	200	146,9	50,8
23	60% Shandong sojavalk, 40% BMI kanepivalik	Väga nätske	37	7	40	70	110	137	137	137	900	149,9	15
23	60% Shandong sojavalk, 40% BMI kanepivalik	Kergelt paisutatud, väga nätske	39	7	40	70	110	137	137	137	500	148,7	19,5
23	Caremoli hernevalk	Tekstureeritud, naruke liiga tugev	35	7	40	70	130	140	135	135	400	144,3	13,2
23	Caremoli hernevalk	Pehme, kiuline	37	7	40	70	130	140	135	135	275	140,4	11,5
23	Caremoli hernevalk	Hea, pehme	38	7	40	70	130	137	133	133	225	136,4	8,6
23	Exeller hernevalk	Väga tugev, nätske, kiuline	32	7	40	70	127	132	132	132	200	135,9	17,7
23	Exeller hernevalk	Hea	33	7	40	70	127	132	132	132	225	134	17,6
23	Exeller hernevalk	Hea, pehme	34	7	40	70	127	132	132	132	275	133,4	15,2
24	70% Caremoli hernevalk, 30% Lantmännen kaeravalk	Pehme, kiuline	34	7	40	70	127	145	138	138	425	145,7	8,4
24	70% Caremoli hernevalk, 30% Lantmännen kaeravalk	Väga kiuline, nätske	31,3	7	40	80	130	160	160	160	412	155,5	12,2
24	70% Lantmännen kaeravalk, 30% Caremoli hernevalk	Väga hea, pehme, lihalaadne	32	7	40	70	130	150	150	150	650	150,8	10,5
24	70% Lantmännen kaeravalk, 30%	Pisut tugevam	33,5	7	40	70	133	153	153	153	675	158,2	12,6

	Caremoli hernevalk												
24	50% Caremoli hernevalk , 50% Lantmän nen kaeravalk	Hea, pehme	33	7	40	70	130	145	145	145	500	148,5	7,5
24	70% Caremoli hernevalk , 30% Fazer Aurora kaerajahu	Pehme, vähem kiuline	34	7	40	70	130	140	140	140	600	145,9	7,9
25	50% Caremoli hernevalk , 50% Alojas põldoavalk	Taignane	36	7	40	70	130	145	145	145	400	149,5	10,3
25	50% Caremoli hernevalk , 50% Alojas põldoavalk	Taignane	40	8,5	40	70	130	145	145	145	800	147	7,9
25	70% Alojas põldoavalk, 30% Caremoli hernevalk	Üleküpsetatud	30	8	40	70	130	150	150	150	300	154,5	19
25	70% Alojas põldoavalk, 30% Caremoli hernevalk	Üleküpsetatud, suured õhumullid	27	8	40	70	130	147	147	147	800	157,5	20,2
25	70% Alojas põldoavalk, 30% Caremoli hernevalk	Tekstureeritud, aga mitte kõige parem	26	8	40	70	130	147	147	147	300	154,2	31,4
26	70% Lantmän nen kaeravalk , 30% Caremoli hernevalk	Hea, pehme	35	7	40	70	130	150	150	150	650	143,1	7,3
26	70% Lantmän nen kaeravalk , 30% Caremoli hernevalk	Pehme	33	7	40	70	125	140	140	140	600	146,5	8,9
26	70% Lantmän nen kaeravalk , 30% Caremoli hernevalk	Helbelised tükid	32,5	7	40	70	130	147	149	149	600	150,7	6,7
26	70% Lantmän nen kaeravalk , 30% Caremoli hernevalk + soda	Tugev, kiuline	30	7	40	70	130	147	149	149	650	149,3	9,5

26	70% Lantmännen kaeravalk, 30% Caremoli hernevalk + soda	Kiuline, väga nätske	28	8	40	70	135	140	140	140	800	146	21,5
26	70% Lantmännen kaeravalk, 30% Caremoli hernevalk + soda	Väga kiuline, natuke liiga nätske	32,5	6	40	75	135	165	135	130	425	154,2	16,4
26	50% Lantmännen kaeravalk, 50% Caremoli hernevalk + soda	Pehme, kiuline	36	6	40	75	135	160	135	130	350	149,8	9,5
27	40% Caremoli hernevalk, 30% Lantmännen kaeravalk, 20% Alojas hernevalk, 10% Alojas põldoavalk + soda	Pehme, vähem kiuline	36	6	40	75	135	160	135	130	350	150,3	9,4
27	70% Caremoli hernevalk, 30% Lantmännen kaeravalk + soda	Pehme, kiuline, natuke kummine	38,5	6	40	70	130	150	130	125	240	142,6	7,3
27	53% Caremoli hernevalk, 30% Lantmännen kaeravalk, 17% Alojas hernevalk + soda	Hea, pehme	37	6	40	70	130	150	130	125	300	142,3	8,2
27	53% Caremoli hernevalk, 30% Lantmännen kaeravalk, 17% Alojas hernevalk + soda	Hea, pehme	36,5	6	40	70	130	150	130	125	300	141,9	7,7
28	70% Alojas põldoavalk, 30% Alojas hernevalk + soda	Üleküpsetatud, suured õhumullid	32	7	40	70	115	130	125	115	700	138,8	21,2
28	70% Alojas põldoavalk	Suured õhumullid,	22	8	40	75	125	155	130	120	375	148,7	56,4

	k, 30% Alojas hernevalk + soda	ei ole tekstuuri												
28	60% Lantmän nen kaeravalk , 40% Nutralys hernevalk F85M	Kiuline, pehme	30	6	40	75	125	145	130	120	475	140,8	8,8	
28	60% Lantmän nen kaeravalk , 40% Nutralys hernevalk F85M	Pehme, vähem kiuline	31	6	40	75	125	145	130	120	400	140,2	8,5	
28	50% Lantmän nen kaeravalk , 50% Caremoli hernevalk	Pehme	33	6	40	75	125	150	130	120	325	143	8,2	
29	37% Caremoli hernevalk , 28% Lantmän nen kaeravalk , 24% Alojas hernevalk , 11% Alojas põldoavalk	Pehme	34,5	6	40	75	130	150	135	125	325	144,3	8,5	
29	37% Caremoli hernevalk , 28% Lantmän nen kaeravalk , 24% Alojas hernevalk , 11% Alojas põldoavalk	Kiuline, nätske	33	6	40	80	136	156	146	142	500	153,4	8,8	
29	70% Lantmän nen kaeravalk , 30% Caremoli hernevalk	Hea, kiuline	31	7	40	70	130	155	150	140	550	154,3	10,2	
29	70% Lantmän nen kaeravalk , 30% Caremoli hernevalk + sidrunhap e	Ei ole tekstuuri	31	7	40	70	126	153	152	144	550	155,1	7,1	
29	70% Lantmän nen kaeravalk , 30% Caremoli	Tugev, nätske	31	7	40	70	126	153	152	144	550	152,3	8,7	

hernevalk + KOH												

Tabel 6. Kõikide läbiviidud märgestrudeerimiskatsete tulemused ja kommentaarid tekstuuri kohta.

Katse nr	Retsept	Kommentaartekstuuri kohta	Niiskus, %	Toitekiirus, kg/h	Jahutustuneli temperatuur, °C	Kuumutus 1, °C	Kuumutus 2, °C	Kuumutus 3, °C	Kuumutus 4, °C	Kruvikiirus, rpm	Materjali temperatuur, °C	Rõhk, bar
1	Caremoli hernevalk	Kerge tekstureerumine, ebahütlane	72	5	10	40	75	120	140	1201	128	11,5
1	Lantmännen kaeravalk	Hea	42	5	10	40	75	110	140	1200	136	32,9
1	Lantmännen kaeravalk	Hea	41	5	10	40	75	110	140	1100	137	36,6
1	Shandong sojavalk	Hea	62	7	40	40	75	124	139	700	124	3,2
2	Alojas hernevalk	Taignane, sees kerge tekstureerumine	40	2,5	18	40	100	150	170	1200	140	14,8
2	Alojas hernevalk	Väga kõva	40	2,5	18	40	100	140	150	799	138	17,6
2	Caremoli hernevalk	Väga vetruv ja murenev	60	5	30	40	75	120	135	998	112	3,6
2	Caremoli hernevalk	Tugevalt vetruv tuunikala-sarnane tekstuur	55	5	40	40	75	120	135	600	120	13,8
2	Caremoli hernevalk	Väga vetruv ja hütlane	57	5	40	40	75	120	135	400	123	9,7
2	Caremoli hernevalk	Vetruv geeljas	60	6	40	40	75	120	135	200	119	7,5
3	50% Caremoli hernevalk, 50% Alojas hernevalk	Nätske ja vetruv	60	4	40	40	75	120	135	200	121	4
3	50% Caremoli hernevalk, 50% Alojas hernevalk	Tugevalt vetruv tuunikala-sarnane tekstuur	60	4	40	40	75	120	135	600	120	5,4
3	50% Caremoli hernevalk, 50% Alojas hernevalk	Pehme ja vähem vetruv	60	4	40	40	75	120	135	800	120	4
3	40% Alojas hernevalk, 60% Shandong sojavalk	Väga tugev ja kummine	60	4	40	40	75	120	135	800	122	7,4
3	40% Alojas hernevalk, 60% Shandong sojavalk	Väga tugev	53	4	40	40	75	120	135	800	118	6,7
4	Alojas põldoavalk	Lihalaadsed kiudud, aga liiga pehme	45	4	25	40	105	125	160	900	136	9,2

4	Alojas põldoavalk	Väga vetruv	43	4	20	40	105	130	165	1100	138	3,6
4	60% Caremoli hernevalk, 40% Alojas põldoavalk	Hea, vetruv, tugev	60	4	10	40	105	115	135	800	124	11,6
4	60% Caremoli hernevalk, 40% Alojas põldoavalk	Hea kanalaadne	52	4	10	40	110	125	145	1200	126	12,8
4	60% Caremoli hernevalk, 40% Alojas põldoavalk	Hea, pehme	54	4	10	40	110	122	142	999	128	9,3
4	35% Alojas hernevalk, 35% Alojas põldoavalk, 30% sojavalk	Tugev, kummine	40	3	20	40	115	140	155	400	132	16
4	35% Alojas hernevalk, 35% Alojas põldoavalk, 30% sojavalk	Tugev, kummine, vähem kleepuv	42	3	40	40	95	135	145	250	127	11,2
4	70% Caremoli hernevalk, 30% Lantmännen kaeravalk	Väga vetruv	45	3	40	40	100	140	155	400	134	7,5
4	65% Caremoli hernevalk, 25% Lantmännen kaeravalk, 10% kiudainete segu	Vähem tekstureeritud, natuke nätske, puruneb	47	5	40	40	95	130	145	600	130	10,1
4	65% Caremoli hernevalk, 25% Lantmännen kaeravalk, 10% kiudainete segu	Vetruv, kiuline	47	5	40	40	95	130	145	1200	131	15,7
4	65% Caremoli hernevalk, 25% Lantmännen	Hea, lihane	47	5	40	40	95	130	145	1199	132	15,2

	kaeravalk, 10% hernekiud											
5	Lorymanisuvalk	Nõrk	53	5	40	45	80	110	130	800	115	3,8
5	Lorymanisuvalk	Hea	50	5	35	45	80	110	130	998	123	9,3
5	BMI linavalk	Keskmine, kohtades pehme	48	5	35	45	90	120	130	1200	130	26,7
5	BMI linavalk	Tugev, vetruv	46	5	46	45	90	120	140	1199	134	27,9
5	BMI kanepivalik	Väga tugev	50	5	35	45	90	120	140	900	133	21,5
5	BMI kanepivalik	Kanane	50	5	35	45	90	120	130	1100	117	9,4
5	60% Shandongsojavalk, 40% BMI kanepivalik	Lihalaadsed kiudud, aga liiga tugev	50	5	35	45	90	110	120	600	124	31,5
5	60% Shandongsojavalk, 40% BMI kanepivalik	Pehme	65	5	35	40	60	80	100	1200	105	2,3
6	80% Lantmännen kaeravalk, 20% BMI kanepivalik	Pehme, kuiv	42	5	35	45	90	110	135	1200	120	14,6
6	80% Lantmännen kaeravalk, 20% BMI kanepivalik	Väga kiuline, hea	43	5	35	45	110	155	140	1200	131	10,9
6	80% Lantmännen kaeravalk, 20% BMI linavalk	Hea	47	5	35	45	110	155	140	1200	130	9,4
6	80% Lantmännen kaeravalk, 20% BMI linavalk	Väga hea kiulusis	42	5	35	45	110	155	160	1200	141	15,6
7	50% Lorymanisuvalk, 50% Lantmännen kaeravalk	Hea	42	5	35	45	110	140	150	1200	143	17,9
7	50% Lorymanisuvalk, 50% Lantmännen kaeravalk	Hea, kiuline	43	5	35	45	110	140	150	1100	145	11,4
7	50% Lorymanisuvalk,	Eriliselt tugev ja kummine	43	5	35	45	110	140	150	600	143	23

	50% Shandong sojavalk												
7	50% Lorymanisuvalk, 50% Shandong sojavalk	Lihane, pisut kummine	58	5	35	45	70	100	120	800	116	9,8	
7	50% Caremoli hernevalk, 50% Lantmännen kaeravalk, 0.25% soda	Ei ole tekstuuri	55	7	35	40	75	135	140	650	116	3,2	
8	90% Caremoli hernevalk, 10% Shandong soja	Pehme, pisut kiuline, geeljas	60	7	85	40	75	135	140	700	122	3,2	
8	90% Caremoli hernevalk, 10% Shandong soja	Pehme geeljas	63	6	85	40	75	135	140	700	118	3,9	
8	90% Caremoli hernevalk, 10% Shandong soja	Veniv, kiuline, helbeline	50	6	74	40	75	135	140	600	121	5,4	
8	40% Caremoli hernevalk, 30% Lantmännen kaeravalk, 20% Alojas hernevalk, 10% Alojas põldoavalk	Kiuline	50	6	55	40	75	135	140	450	126	8,8	
8	40% Caremoli hernevalk, 30% Lantmännen kaeravalk, 20% Alojas hernevalk, 10% Alojas põldoavalk	Pehme, kummine	55	6	50	40	75	135	140	450	126	5,8	
8	40% Caremoli hernevalk, 30% Lantmännen kaeravalk, 20% Alojas	Liiga pehme	60	6	45	40	75	130	135	600	123	4,4	

	hernevalk , 10% Alojas põldoavalk												
8	53% Caremoli hernevalk , 30% Lantmänn en kaeravalk, 17% Alojas hernevalk , 0.25% soda	Kihiline, aga ei ole kiuline	48	6	40	40	75	130	135	550	122	9,2	
8	53% Caremoli hernevalk , 30% Lantmänn en kaeravalk, 17% Alojas hernevalk , 0.25% soda	Kihiline, keskmisel tugev	49	6	55	40	75	135	145	650	129	6,7	
8	53% Caremoli hernevalk , 30% Lantmänn en kaeravalk, 17% Alojas hernevalk , 0.25% soda	Väga tugev	49	6	55	40	75	140	150	750	134	6	
9	70% Caremoli hernevalk , 30% Shandong sojavalk, 0.25% soda	Vetruv, tugev, ei ole kiuline	55	5	50	40	75	130	135	300	111	6,6	
9	70% Caremoli hernevalk , 30% Shandong sojavalk, 0.25% soda	Üleküpsetatud kana, murenev	50	6	50	40	75	120	125	300	116	7,7	
9	70% Caremoli hernevalk , 30% Shandong sojavalk, 0.25% soda	Vähem helbeline	52	6	60	40	75	120	125	250	115	6,1	
9	70% Caremoli hernevalk , 30% Shandong sojavalk, 0.25% soda	Väga kummine kana, helbeline	50	6	44	40	75	115	120	650	113	8,5	

9	70% Caremoli hernevalk, 30% Shandong sojavalk, 0.25% soda	Kalalaadne, kihiline, pehme	57	6	40	40	75	130	135	550	121	4
10	70% Shandong sojavalk, 30% Caremoli hernevalk, 0.25% soda	Kummine, helbeline, kiuline	62	6	40	40	75	130	135	650	117	3,9
10	70% Shandong sojavalk, 30% Caremoli hernevalk, 0.25% soda	Kummine, tugev, vähem helbeline	60	6	40	40	75	130	135	600	119	4,9
10	70% Shandong sojavalk, 30% Caremoli hernevalk, 0.25% soda	Vähem kiuline, murenev	58	6	40	40	75	120	125	250	114	5,8
10	45% Nutralys hernevalk F85M, 40% Shandong sojavalk, 15% Alojask, 0.25% soda	Kummine, pisut helbeline	62	6	40	40	75	125	130	350	118	6,3
10	45% Nutralys hernevalk F85M, 40% Shandong sojavalk, 15% Alojask, 0.25% soda	Pehmelt kummine	64	6	40	40	75	120	125	350	116	4
10	45% Nutralys hernevalk F85M, 40% Shandong sojavalk, 15% Alojask, 0.25% soda	Helbeline, kummine	58	6	40	40	75	120	125	450	115	9,5
11	85% Caremoli hernevalk, 15% Shandong	Tugev, kiuline	52	7	50	40	75	110	125	500	115	6,1

	sojavalk, 0.5% soda											
11	85% Caremoli hernevalk , 15% Shandong sojavalk, 0.5% soda	Kergelt helbeline	50	7	50	40	75	110	125	300	116	5,4
11	85% Caremoli hernevalk , 15% Shandong sojavalk, 0.5% soda	Pehme tuunikala	58	7	60	40	75	105	115	300	110	3,7
11	65% Caremoli hernevalk , 35% Alojas põldoaval k, 0.5% soda	Kalalaadne	50	7	40	40	75	110	125	700	116	11,3
11	65% Caremoli hernevalk , 35% Alojas põldoaval k, 0.5% soda	Pehme, kiuline, laguneb tükkiideks	47	7	42	40	75	110	125	300	117	11,9
11	65% Caremoli hernevalk , 35% Alojas põldoaval k, 0.5% soda	Väga helbeline	55	7	35	40	75	110	125	800	116	8,5
12	Nutralys hernevalk F85M	Vetruv, tugev	55	7	35	40	75	110	125	600	117	7,2
12	Nutralys hernevalk F85M	Helbeline, murenev	59	7	35	40	75	110	125	300	116	8,8
12	65% Caremoli hernevalk , 35% Alojas hernevalk	Vetruv, ei ole kiuline	55	7	50	40	75	110	125	700	117	12,8
12	65% Caremoli hernevalk , 35% Alojas hernevalk +KOH	Väga vetruv ja tugev, ei ole kiuline	53	7	50	40	75	110	125	650	119	8,1
12	65% Caremoli hernevalk , 35% Alojas hernevalk +sidrunha pe	Ei ole tekstuuri, murenev	57	7	40	40	75	110	120	400	115	26,1
12	70% Caremoli hernevalk , 30% Fazer	Pehme, ei ole tekstuuri	45	7	40	40	75	115	125	800	117	14,5

	Aurora kaerajahu											
12	70% Caremoli hernevalk, 30% Fazer Aurora kaerajahu +KOH	Tugev, vetruv	45	7	40	40	75	115	125	800	120	23,3
13	70% Exeller hernevalk, 30% Fazer Aurora kaerajahu +KOH	Väga kiuline, helbeline, pisut kleepuv	51	5	45	40	75	115	125	650	115	19,1
13	70% Exeller hernevalk, 30% Fazer Aurora kaerajahu +KOH	Tugev, kummine	52	7	45	40	75	120	135	400	126	18
13	70% Exeller hernevalk, 30% Fazer Aurora kaerajahu +KOH	Väga tugev, kummine, pikad kiudud	42	7	45	40	75	120	135	400	130	40,6
14	55% Nutralys hernevalk S85M, 45% Fazer Aurora kaerajahu	Kleepuv taigen	50	7	45	40	75	120	135	600	128	10,2
14	55% Nutralys hernevalk S85M, 45% Fazer Aurora kaerajahu +KOH	Kiuline, kihiline, kummine, keskmiselt tugev	45	7	45	40	75	120	135	800	133	39
15	15% Shandong sojavalk, 85% Caremoli hernevalk, 0,5% soda	Hea, pehme, ei ole väga kiuline	53	7	45	40	75	109	117	600	111	4,1
15	70% Caremoli hernevalk, 15% Fazer Aurora kaerajahu, 15% Shandong sojavalk	Kiuline, pehme, natuke helbeline	52	7	45	40	80	115	130	750	121	6,9
15	70% Caremoli hernevalk, 15% Fazer Aurora	Pikad kiudud, tugev, helbeline	50	7	45	40	80	120	135	500	125	6,9

	kaerajahu , 15% Shandong sojavalk												
16	70% Lantmänn en kaeravalk, 30% Caremoli hernevalk	Ei ole tekstuuri	50	6	45	40	75	130	150	800	116	5,6	
16	70% Lantmänn en kaeravalk, 30% Caremoli hernevalk	Väga hea, kihiline, kiuline, pehme, pisut kleepuv	48	6	45	40	80	150	170	1001	145	8,5	

Valgupulbrite olulised omadused

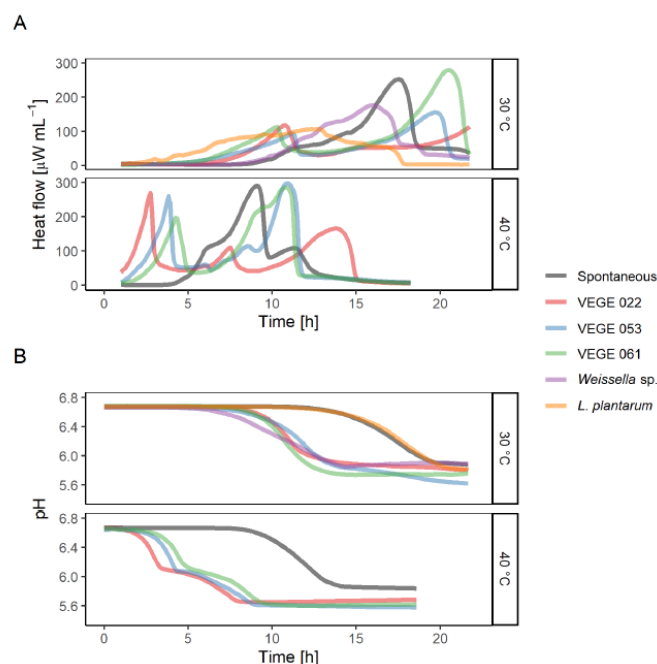
Valgupulbrid on peamine tooraine ekstrudeerimiseks. Seega on nende pulbrite funktsionaalsed omadused üliolulised. Antud projekti vältel leidsime, et erinevate valgupulbrite tootjate pulbrid samast põllukultuurist võib olla väga erinevad (valgusisaldus, sensoorne profiil ning funktsionaalsed omadused). Lisaks olid erinevused ka sama tootja valgupulbri partiides, mis mõjutas pulbrite ekstrudeeritavust. Peamised omadused, mida ekstrudeerimise puhul välja tuua:

- 1) Optimaalne valgusisaldus võiks olla ca 60%.
- 2) Valgupulber võiks olla kõrge vee- ja õlihooldmisvõimega, lahustuvusega, geelistumisega ning neutraalse maitse- ja lõhnaprofiiliga.
- 3) Valgupulbri pH peaks olema partiide lõikes stabiilne. Suur muutus keskkonnas võib oluliselt mõjutada kuidas toormaterjal ekstrudeeris käitub. Ekstrudeerimisel saab kasutada sidrunhappe või kaaliumhüdrosiidi lahuseid, et kompenseerida pH erinevusi.
- 4) Ekstrudeeritud materjali omadused olid paremad (tekstuur, maitse, toitaineline väärtus), kui valgupulbreid kombineeriti.

Eelfermentatsiooni mõju antitoitainete lagundamisele, tekstuurile, maitsele ja aroomile.

Valgupulbrites sisalduvate antitoitainete vähendamiseks viidi läbi fermentatsiooni – ja ensüümkatsed. Fermenteerimisel kasutati piimhappe- ja spoore moodustaid baktereid (nt *Lactobacillus plantarum*, *Weissella sp.*, *Bacillus subtilis*; *Danisco VEGE kultuurid*) ning ensüümkatsetel fütaate lagundavaid ensüüme (fütaas). Fermentatsiooni- ja ensüümkatsed viidi läbi kaera- ja hernepulbrite suspensioonides, mida monotooriti iCinaq süsteemis, isotermilise kalorimeeriaga ning katseda viidi läbi ka 7L BioBench fermenteris. Peamine antitoitaineline, fütiinhape määrati Megazyme komplektiga. Eelfermenteeritud suspensioonid kuivatati ning ekstrudeeriti TFTAK seadmega. Määrati ekstrudaatide tekstuuriparameetrid tekstuurianalüsaatoriga ning sensoorne profiil treenitud assessoritega TFTAK sensorika ruumis.

Analüüsitulemused näitasid, et starterkultuurid on võimelised kaera- ja hernevalgu suspensioonides kasvama, mida näitas mikrokaloremetria kasvukõverad (Joonis 13).

Joonis 13. Starterkultuuride fermentatsioon 30°C ja 40°C juures. (A) Tüüpiline mikrokalorimeetria kõver. (B) pH muutus iCinaqis.

Fütiinhappe analüüsides (Tabel 7) selgus, et valitud starterkultuuridel puudus fütaasi aktiivsus ning antibiootikume ei lagundatud, samas on fütaase kasutades võimalik antibiootikume mingil määral lagundada. Antud katsetes langes fütiinhappe sisaldus proovides 30%.

Tabel 7. Fütaaside sisaldus

Kultuur/Ensüüm	Fütaaside sisaldus (%dwb)
Kontroll	1.42±0.03 ^c
Spontaanne fermentatsioon, 40°C	1.92±0.01 ^a
VEGE 022, 40°C	1.51±0.01 ^b
VEGE 053, 40°C	1.50±0.01 ^b
VEGE 061, 40°C	1.52±0.01 ^b
<i>Weissella sp.</i> , 30°C	1.46±0.02 ^{bc}
<i>L.plantarum</i> , 30°C	1.95±0.05 ^a

Fütaasiga töödeldud pulber ekstrudeerus sarnaselt kontrollile, vastupidiselt sellele ei tekkinud fermenteeritud pulbril kiulist struktuuri kasutades samu töötlemisparameetreid. Seetõttu suurendati töötlemise intensiivsust, vähendades veesisaldust ja kahekordistades kruvi pöörlemiskiirust 600 rpm kuni 1200 rpm. Fermenteeritud pulber tekitas düüsi juures märkimisväärselt madalamat rõhku isegi niiskusesisalduse vähenemisel, kuna bakterite ensümaatiline aktiivsus lagundas valke ja süsivesikuid, vähendades seeläbi taigna viskoossust. Seetõttu oli fermenteeritud pulbri puhul vajalik suurem kruvi kiirus, et saavutada sarnane ekstrudeerimistõhusus kontrollpulbriga võrreldes. Tektuurilt olid kontroll ja ensüümtöödeldud ekstrudaadid sarnase tugevuse, näritavuse ja koheivsusega, samas fermenteeritud ekstrudaadid olid 40% tugevamad ja 25% näritavamad. Parimaid tulemusi on sensoorselt näidanud üksikud puhtad kultuurid - *Lactobacillus plantarum* ning *Weissella sp.*, kui ka kommertsiaalselt saadaval olevad Danisco Vege kultuurid, mis on spetsiaalselt arendatud taimsete materjalide fermenteerimiseks. Antud kultuurid aitavad vähendada toormaterjalist tulenevaid kõrvalmaitseid. Lihaanalogoide kontekstis on oluline märkida fermenteeritud materjali niiskussisaldus, sest ekstrudeeri pump peab olema piisavalt võimekas, et viskoosemat massi ekstrudeerisse pumbata. Seega oli vajalik antud katsetes valgupulbrite suspensioonid kuivatada, et viia ekstrudeerisse kuiv materjal. Antud tööpakettis lähtuti mikroorganismide valikul kirjanduses saadud tulemustele ning seejärel viidi läbi fermentatsioonikatsed TFTAKi laboris.

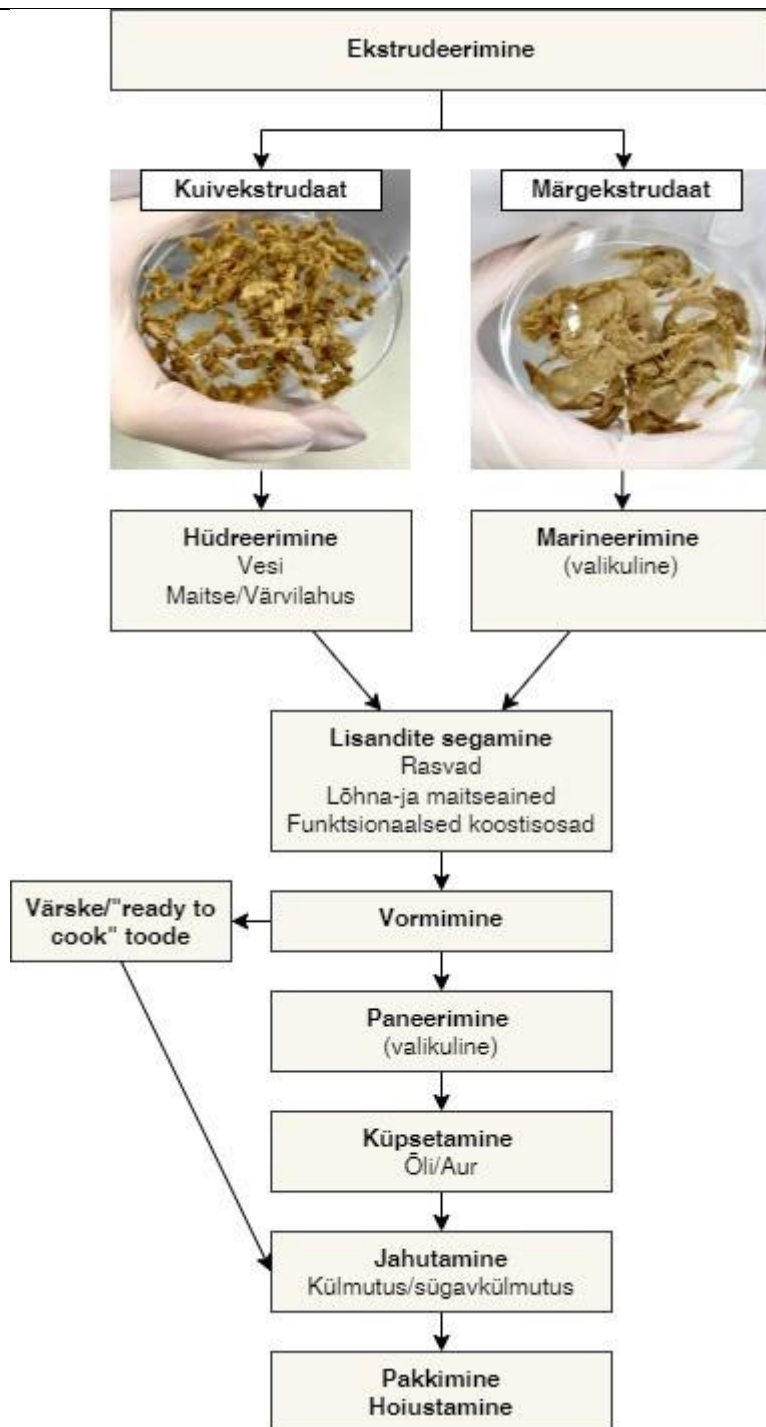
Ekstrudeeritud toodete väljaarendus ekstrudeerimise tehnoloogia väljatöötamine erinevatele retseptuuridele.

Toodete väljaarendus klatri partneritele toimus paralleelselt ekstrudeerimise parameetrite väljatöötamisega koostöös ettevõtetega. Kuigi kuiv- või märgextrudeeritud materjalid on tarbimiseks sobivad kohe peale ekstrudeerimist, käsitletakse neid üldjuhul pooltoodetena, millest valmistatakse lõpp-produkte nagu burgerid, vorstid ja fileed. Projekti jooksul töötati välja kuivekstrudeeritud teksturaadiga burgeri prototüüptoode, milles kasutati herne- ja kaeravalgu segu. Katsete käigus selgitati välja erinevate taimsete rasvade, paksendajate/emulgaatorite, lõhna- ja maitseainete sisaldused, et toota erinevate tarbijagruppide jaoks aksepteeritav lõpptoode. Parimaid tulemusi on andnud tekstureeritud materjalidest 70/30 herne ja kaeravalgu segu; rasvadest päevalilleõli ning kookosrasva kombinatsioon; paksendajatest metüültselluloos; maitseainetest pärmiekstrakt ning liha lõhna-ja maitseaine kombinatsioonis soola, pipra, küüslaugu ning sibulaga; värvainetest linnaseekstrakt ning peedipulber.

Tabel 8 Taimsete lihaanaloojide sagedamini kasutatavad koostisosad

Koostisosa	Sisaldus (%)
Vesi	50-80
Tekstureeritud ehk ekstrudeeritud materjal	10-25
Mitte-tekstureeritud valgud (kontsentraadid, isolaadid)	4-20
Lõhna- ja maitseained	3-10
Rasv/õli	10-15
Paksendajad/sidujad (kummid, kiudained, tärklised)	1-5
Värvained	0-0,5

Taimseid lihaanalooje toodetakse peamiselt kas kuiv- või märgextrudaatidest (Joonis 14). Nende kahe materjali suurimad erinevused on niiskussisalduses ning materjali tükisuuruses. Kuivekstrudaadi puhul on oluline see eelnevalt hüdreerida. Kasutatakse vett kui ka maitse- ja värvilahust, et ekstrudaat võtaks pundumise jooksul maitset või värvi sisse. Märgextrudaadi puhul pole eelnev hüdreerimine vajalik, kuid võib materjali pikemalt marineerida, et lõpptoode oleks maitsekam. Seejärel viiakse ekstrudaadid segajasse (näiteks kutter) ning lisatakse rasvad, täiendavad maitsekomponendid ning funktsionaalsed lisaained (emulgaatorid, hüdrokolloidid, kiudained), et parandada massi vormimist ning lõpptoote sensoorseid omadusi ning säilivust. Peale seda etappi mass jahutatakse, et saavutada optimaalne vormitavuse viskoossus ning kasutades spetsiaalseid vorme, antakse tootele soovitud kuju (lihapall, burger, nagits). Kui soovitakse, et toode küpsetatakse lõpptarbija poolt, on tegemist värse ehk „*ready to cook*“ tootega ning see vormitud mass külmutatakse või sügavkülmutatakse ning lõpuks pakendatakse. Tooted, mis on mõeldud ülessoojendamiseks ning nõuavad tarbijale minimaalset ettevalmistust, on võimalik paneerida, mille puhul toode kaetakse sobiva paneerimisseguga ning läbib küpsetamise etapi (õlivann ja/või auruahi). Pikendatud säilivusaaja protsessid võivad vajadusel järgneda – termiline või mittetermiline protsess (kuumpastöriseerimine, kõrgsurvetöötlus, antimikroobsete ainete lisamine). Järgneb massi jahutamine, sest temperatuuri alandamisega toimub mikroorganismide kasvu pärssimine, pikendades lõpptoote säilivusaega. Olenevalt erinevatest teguritest, nagu säilivusaaja nõuded, klientide kasutusviisid ja paigutamine jaemüügis – tootjad võivad otsustada, kas toodet külmutada või sügavkülmutada.

Joonis 14. Taimsete lihaalternatiivide võimalik tootmisskeem.

Lisaks selgitati välja retseptuuris kasutatavate koostisosade võimalikud tarnijad ning tarnekogused. Lisaks burgerile on valmistatud ekstrudeeritud materjalist hakkmassi, lihapallide, grilltoodete ning kanaalternatiivide prototüüptoodete retseptid ning tehnoloogiline skeem.

Tarbijakatse viidi läbi 16.11-29.11.2021 TFTAK sensorika laboris. Tarbijagruppi valisime omnivoorid/fleksitaarlased (55%) ning veganid/taimetoitlased (45%), kokku 103 inimest vanuses 19-29 aastat. Antud valim valiti vastavalt teaduskirjanduses läbiviidavatele tarbijakatsete standarditele. Eelnevalt viisime läbi fookusgrupi uuringu, et teada saada tarbijate eelistuse. Selle uuringu peamised järeldused olid, et lõpptoodete puhul on oluline lühike koostisosade nimekiri, pigem eelistatakse kohalikku toorainet ning tooted võiksid olla rikastatud mikrotoitainetega, mida leidub lihas. Lisaks mainiti, et kõige tähtsam parameeter on toote hind ning maitse ja tootjad võiksid mõelda keskkonnasõbralikumate pakendite peale. Tarbijakatseks valiti kaks turul leiduvat toodet (Beyond Burger, Unconventional Burger) ning arendatud mudeltoode. Tarbijakatsest järeldus, et mudeltoode võiks olla mahlasem ning vähem kummisem. Toodi ka välja, et toode võiks olla intensiivsema maitse ja lõhnaga, puudu jäi lihalikust maitsest ja umamist. Samas oli mudeltootel kõige vähem toorainest

tulenevaid kõrvalmaitseid. Tarbijate eelistustest lähtuvalt arendati nii teksturaate kui ka mudeltooteid edasi. Peamiselt valiti kuivekstrudeerimisel parameetrid, mis tegid teksturaadid pehmemaks ning mudeltoodete arendusel lisati pärmiekstrakti ning suurendati rasvasisaldust.

Väljatöötatud toodete sensoorne analüüs, tekstuuriprofiilanalüüs, mikroskoopia.

Ekstrudeeritud valkude pooltoodete ning lõpptoodete omadusi tarbija vastuvõtlikuse seisukohast on oluline hinnata sensoorselt ning instrumentaalselt. ResTA 16 projektist väljaarendatud analüüsimeetodeid kasutati valgupulbrite ja ekstrudeeritud materjali iseloomustamiseks. Peamiselt kasutati sensoorse analüüsi hindamissüsteemi, pulbrite ja ekstrudeeritud valkude vee- ja õlihoodimisvõime, valkude lahustuvuse indeksi, värvuse ja viskoossuse analüüsi. Valgupulbrite ja ekstrudeeritud toodetele töötati välja skaneeriva elektronmikroskoopia ja tekstuuriprofiil analüüsi meetodid, et hinnata antud materjalide kvaliteeti. Projekti tulemusi on jagatud klasteri liikmetega ning avaldatud teaduspublikatsioonides.

2. Hinnang innovatsioonitegevuse lõppeesmärgi saavutamisele²

Innovatsioonitegevus „Taimsete valkude ekstrudeerimistehnoloogia arendus“ lõppeesmärk saavutati.

Kokkuvõtvalt hindame elluviidud tegevuste eesmärkide saavutamist väga kõrgeks. Koostöö klasteri liikmetega oli tihe ning üldkoosolekutel tutvustati pidevalt tegevuste tulemusi. Klasteri partneritel on tegevuskava läbiviimise tulemusena tehnoloogia, kuidas vääridada taimset päritolu valguallikaid ja valguallikate segusid ekstrudeerimise meetodil ning kuidas nendest lõpptooteid valmistada. Toorme töötajatel on valgusegude retseptuurid ning töötlemisparameetrid segude ettevalmistamiseks ning ekstrudeerimisparameetrid toodete valmistamiseks. Klasteris loodud tehnoloogiad on kasulikud kõikidele osapooltele, lisaks on leitud sünergia klasteri liikmete vahel, et ühiselt arendatud tooted turule jõuaks. Uurimistöö tulemusena on välja töödatud ekstrudeeritud kaun- ja teraviljatoode tootmistehnoloogia klasteri partnerettevõtetele, mis hõlmab kogu ´põllult taldrikule´ tootmisahelat.

3. Erinevused kavandatud ja tegelike tulemuste vahel³

Innovatsioonitegevuse kestvus on kuni aastani 2023. Taimsete valkude ekstrudeerimistehnoloogia arenduses on lõpuni viidud ekstrudeerimise parameetrite eelvalik, kirjanduse ja turuülevaade. Lõpuni on viidud katsed üksikute kaun- ja teraviljavalkudega ning ekstrudeerimised valgukombinatsioonidega. Toorainetele on tehtud fermenteerimise ja ensüümtötluse katsed. Ekstrudeeritud pooltoodetest on välja töödatud esimesed prototüüptooted (burger, hakkliha, grilltooted ning kanaalternatiivid) ning tutvustatud klasteri liikmetele. Lõpuni on viidud väljatöötatud toodete sensoorne analüüs, tektuurprofiilanalüüs ning mikroskoopia. Tegevused planeeriti hästi ning teostati õigel ajal.

4. Innovatsioonitegevuste tulemuste levitamine ja avalikkuse teavitamine⁴

Tulemuste levitamist viidi läbi ettekannete näol kõikidel klasteri **üldkoosolekutel**.

Tulemusi on tutvustatud **ettekannetena**:

- MTÜ Taimsete Valkude Innovatsiooniklasteri infopäev 27.aprill. 2021.a. veebikeskkonnas <https://www.pikk.ee/sundmus/taimsete-valkude-innovatsiooni-infopaev/>
- MAK „Koostöö“ meetme teemaline koosolek 9. detsember. 2021.a. Maaeluministeriumis, veebikeskkonnas.
- Taimsete Valkude Innovatsiooniklasteri lõpukonverents „Tuleviku toidulaud“ 01. veebruar 2023.a TFTAK seminariruumis ning otseülekanne veebikeskkonnas.
- Aleksei Kaleda ettekanne „Physicochemical and textural properties of extruded meat analogs from pea and oat protein blends“. Teadusseminar TFTAK töötajatele 16.02.2021.
- Aleksei Kaleda ettekanne „Physicochemical and textural properties of extruded meat analogs from pea and oat protein blends.“ Wageningen ülikooli korraldatud veebikonverents, 03.03.2021.
- Mari-Liis Tammik ettekanne „Developing plant-based alternatives“, 33rd VHYC konverents Berliinis, 12.09.2022.
- Koostatud brošüür „Ekstrudeerimistehnoloogia ja fermenteeritud piimaanalogoide arendus“.

- Avaldatud **teaduspublikatsioon**: Kaleda A, Talvistu K, Vaikma H, Tammik M-L, Rosenvald S, Vilu R. (2021). Physicochemical, textural, and sensorial properties of fibrous meat analogs from oat-pea protein blends extruded at different moistures, temperatures, and screw speeds. Future Foods, 4, 100092. DOI: 10.1016/j.fufo.2021.100092.
- Valmis TVIK projekti tutvustav **video** „Development of extrusion technology for plant proteins“ 2022. Video on leitav Youtube platvormil - https://www.youtube.com/watch?v=9UQxncrjXxE&ab_channel=CenterofFoodandFermentationTechnologies
- Tulemusi on levitatud Põllumajandusuuringute keskuse **kodulehel**: https://maainfo.ee/index.php?article_id=8718&page=3671&action=article&
- **Plantaator podcast** 14.04.2021: <https://shows.acast.com/plantaator-podcast/episodes/7-anniku-suu>
- Taimsete Valkude Innovatsiooniklastri **kodulehel**: www.tvik.ee
- Eesti Maaülikool, PlantValor koduleht: www.plantvalor.ee
- EIP-AGRI **kodulehel**: <https://ec.europa.eu/eip/agriculture/en/find-connect/projects/taimsete-valkude-innovatsiooniklaster>. Koduleht on hetkel suletud, avatakse detsembris 2023
- Eesti Maaülikool, PlantValor **koduleht**: <https://plantvalor.ee/>
- **Artikkel Maalehes** (märts 2023): <https://maaleht.delfi.ee/artikkel/120149424/eesti-tootjad-taimne-liha-on-tuleviku-paratamatus-ja-lambamaitse-veganpihv-on-tegelikult-taitsa-hea>
- **Artikkel Oma Maitse** (märts 2023): <https://omamaitse.delfi.ee/artikkel/120158124/valgupulber-on-toidukontsentraat-ja-see-pole-paris-sama-kui-taime-soomine>

Klastri esindaja nimi ja allkiri:	Tiia Reede
Projektijuht TFTAK	Mari-Liis Tammik
Kuupäev:	29.09.2023

¹ Kirjeldatakse kõik klastri senise tegevusaja jooksul tehtud tegevused. Elluviidud tegevuste kirjeldus antakse detailselt kogu tegevuskava kohta, sisaldades ka innovatsioonitegevuste kirjeldusi ja meetodikat. Samuti kirjeldatakse millist infot, kellele ja kuidas on levitatud.

² Antakse hinnang erinevate klastri tegevuste elluviimise kohta, näiteks kuidas tegevus ellu viidi, milline on tegevuse tulem ja kas eesmärk on saavutatud. Tuuakse välja tekkinud probleemid ja kuidas neid on lahendatud.

³ Kirjeldatakse detailselt, kuhu klaster on oma senise tegevuskavaga jõudnud ja mida kavandatakse edasi teha. Hinnatakse tegevuskava elluviimise õnnestumise potentsiaali, tuuakse välja võimalikud riskid ja viisid nende maandamiseks.

⁴ Kirjeldatakse, kuidas on innovatsioonitegevuse lõppemisel tulemusi levitatud.

Innovatsioonitegevuste tulemuste levitamine on klastri kohustuslik. Innovatsioonitegevuse lõppemise korral tuleb selle tulemustest laiemat avalikkust teavitada **esimesel võimalusel**. Tulemusi tuleb levitada nii Eestis kui ka ELis erinevate võrgustike kaudu. Eestis on selleks Maamajanduse Infokeskus ning ELis EIP AGRI Service Point, lisaks on muud tulemuste levitamise üritused.

Innovatsioonitegevuse kohta peab olema avaldatud vähemalt järgmine teave: 1) innovatsioonitegevuse nimetus; 2) klastri andmed; 3) innovatsioonitegevuse elluviijad ja nende kontaktandmed; 4) lühikokkuvõte, sh eesmärk, eesmärgi saavutamine või mitte saavutamine, tulemus; 5) innovatsioonitegevuse periood; 6) rahastamisallikas; 7) innovatsioonitegevuse koguelarve.